

**“TURSKE I DRUGE ISTOCANSKE RECI U NAŠEM JEZIKU”
ADLI TÜRKİZMALAR SÖZLÜĞÜNDE YER VE KİŞİ ADLARI**
*LOCATION AND PERSON’S NAMES IN THE DICTIONARY TITLED AS
“TURSKE I DRUGE ISTOCANSKE RECI U NAŠEM JEZIKU”*

Rifat GÜRGENDELELİ*

*Geliş Tarihi: 30.10.2018
(Received)*

*Kabul Tarihi:27.03.2019
(Accepted)*

ÖZ: Diller, tarih boyunca din, göç, hâkimiyet ve fetihler gibi çeşitli sebeplerle birbirlerini etkilemişlerdir. Bu etkileşim, Türkçe ile Balkan coğrafyasında bulunan milletlerin dilleri arasında da yoğun olarak görülmüştür. Sırpça, bu etkileşimin görüldüğü önemli dillerden biridir. Đorđe/Corce Popović’in “Turske i Druge İstocanske Reci u Našem Jeziku” adlı Türkizmalar sözlüğü, 1884 yılında Belgrad’da, Kiril harfleriyle Sırpça olarak yayımlanmıştır. Sözlük, 19. yüzyılda Sırbistan’da yayımlanan önemli Türkizma sözlüklerinden biridir. 4988 madde başı bulunan sözlükte, Türkçe ya da Türkçe aracılığıyla Arapça ve Farsçadan geçen kelimeler incelenmiştir. Yer ve kişi adlarının incelendiği “Ekler” bölümü, sözlüğün 270-275. sayfalar arasındaki son bölümüdür. 87 madde başını içeren bu bölümde kelimeler, Türkçeden geçiş şekli göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Popović; kendi halk kültürlerinde ve türkülerinde yer alan Türkçe kelimelerin, kökenlerinin ve anlamlarının bir zaman sonra kaybolup unutulacağı endişesiyle bu sözlüğü hazırladığını belirtir. Bu çalışmada; Sırbistan’da yayımlanmış Türkizma sözlüklerinden biri olan Đorđe/Corce Popović’in sözlüğü genel olarak değerlendirilmiş, yer ve kişi adlarının bulunduğu bölüm ele alınıp incelenmiştir. Bu bölümde bulunan kelimelerdeki onomastik verilerin ele alınıp değerlendirilmesiyle; Türkçe ve Sırpça arasındaki sosyal, tarihi ve kültürel ilişkileri, dil etkileşimlerini, yönelimleri ve değişimleri ortaya koymak mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Đorđe/Corce Popović, Türkizma, Türkçe-Sırpça Sözlük, Onomastik

ABSTRACT: Languages have affected each other because of several reasons such as religion, migration, hegemony and conquests throughout history. This interaction has been deeply observed among the Turkish language and the languages of the nations in the Balkan geography. Serbian is one of the important languages that this interaction has been seen. The Turcism dictionary of Đorđe Popović titled as “Turske i Druge İstocanske Reci u Našem Jeziku” has been published in Belgrade in 1884 with Cyrillic alphabet in Serbian. The dictionary is one of the important turcism dictionaries that have been published in Serbia in the 19th century. The dictionary is composed of 4988 articles and the Turkish words or the words that passed from Arabic and Persian via Turkish are examined. The “annexes” part where location and person’s names are examined is the last part of the dictionary between the pages 270-275. In this section, which includes 87 articles, words are

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, rifatgur@hotmail.com,
ORCID: 0000-0003-0632-1334

evaluated by taking into account the way that a word is taken from Turkish. Popović indicated that he prepared this dictionary with concern that the Turkish words, their origins and meanings in their folk culture and folk songs would some time later be forgotten. In this study, the dictionary of Đorđe/Corce Popović which is one the Turcism dictionaries that has been published in Serbia is generally evaluated and the section which is comprised of location and person's name is examined in detail. By evaluating the onomastic data of the words in this section, it will be possible to present the social, historical and cultural relations, language interactions, tendencies and changes between Turkish and Serbian.

Key Words: Đorđe Popović, Türkizm, Turkish-Serbian Dictionary, Onomastic

1. GİRİŞ

Kültürlerin aktarım, etkileşim ve yaşama alanlarının en önemli göstergesi dildir. Asırlar geçmesine rağmen bir dilin, yazı ve konuşma dili olarak var olmadığı topraklarda, hâlâ kendisine ait ifadelerle, kelimelerle, belki de cümlelerle yaşamaya, kullanılmaya devam etmesi, diller arasındaki etkileşimin en somut örneğidir. Dinî terimlerin, yaşanılan dinin etkisiyle kullanılması ve yazılması çok tabiidir. Ancak; sosyal hayat, özel adlar, yer adları, yemek ve içecek adları, günlük yaşam ve ev yaşamı içerisinde kullanılan kelimelerin bir başka dilden geçmiş olması ve bugün hâlâ kullanılıyor olması verici dilin alıcı dil üzerindeki etkisini gösterir.

Mesleklere, yaşlara, yaşanılan coğrafyaya hatta cinsiyete göre, daha doğrusu geçilen yollara göre oluşan kişi dillerine (idiolect) dayalı tam bir çeşitliliğin dayandığı sosyal yapılarda ve bu yapıları oluşturan dillerde herkes birbirine bir şeyler öğretmektedir. Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihî ve coğrafi ortamlarda yaşayan farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır. Onların dillerinden alıntılar yapar (Karaağaç, 1997:499).

Balkan toprakları içinde yaşayan milletler; tarihin en eski dönemlerinden itibaren kuzeyden ve güneyden gelen Türklerin etkisi altında kalmışlardır. Bazen uzun bazen kısa süren hâkimiyetler, kurulan devletler, dil bağlamında da etkisini göstermiştir. Sırlar, Balkan coğrafyasında yer alan önemli milletlerden biridir. Türklerle dil ve kültür anlamında da yoğun bir etkileşim içine girmişlerdir. Mimariden müzik ve halk oyunlarına, yaşam tarzından dil ve edebiyata kadar birçok alanda bu etkileşimi görmek mümkündür.

Birden çok kavmin aynı siyasi ve coğrafi birlik içinde yaşadıkları yer ve zamanlarda gördüğümüz, işgal edilen ve yönetilenin temsil ettiği alt katman dili (substratum/lower language) ile işgal edenin ve yönetenin temsil ettiği üst katman dili (superstratum/upper/dominant language) arasındaki alıntılarda ise genellikle bilgi ve öğrenme değil siyasi ve iktisadi üstünlük ve yönetici-yönetilen ilişkisi, özentisi ve modalaşma gibi dil dışı konular gündemdedir (Karaağaç, 1997:499).

Mirjana Marinković; tarih boyunca hiçbir dilin Sırpçayı Türkçe kadar etkilemediğini söyler. Hayatın hemen bütün alanlarında; yapı işlerinden evin bölümlerine, ev eşyalarına, giyim kuşamdan yiyecek içeceğe, günlük hayattan insanlar arası ilişkilere kadar her alanda Türkçe sözcüklerin var olduğunu belirtir (Marinković, 2012:51). Vladimir Bulatović Sırpların ünlü bir mizahçısıdır ve bu Türk etkisini: “Her sıradan Sırp insanı ortalama 60 yıllık yaşam süresinde beş yüzyıl Türk egemenliği altında yaşar.” sözleriyle ifade eder (Marinković, 2012:46).

Balkan dillerinde kullanılan Türkçe kelimeler; “Türkizma, Türkizm, Turkism” gibi terimlerle ifade edilmektedir. Türkçe vasıtasıyla geçen Arapça ve Farsça kelimeler de “Türkizma” içinde değerlendirilmektedir. 2015 yılında bütün Balkanlarda kullanılan ortak Türkizma kelimeleri bir sözlük içinde toplayan L.L. Khanari, Arnavutça, Boşnakça, Bulgarca, Hırvatça, Makedonca, Romence, Sırpça ve Yunancada bulunan bu ortak kelimelerin sayısının yaklaşık 5000 olduğunu söylemektedir (Xhanari, 2015). Bu sayı, bu dillerin genelinde yer alan ortak kelimelerdir. Özelde ise, alandaki en kapsamlı çalışmalardan biri olan ve Sırpça-Hırvatçadaki Türkizmaların tespit edildiği Škaljić’in sözlüğünde 8742 kelime bulunmaktadır.

Sırp bölgelerinde Türkçenin kullanım alanı; sanıldığı gibi aksine hatta bazı müslüman unsurların yaşadığı bölgelerden daha geniştir. Bu bölgelerde, Türkçenin kullanım çeşitliliği ve sıklığı Sırpça-Türkçe sözlükler yazılması ihtiyacını doğurmuştur. Dilin kullanılan ya da tarihî dönemler içinde kullanılmış kelimelerinin, tamlamalarının, atasözü ve deyimlerinin sistemli bir şekilde tespiti, anlam özelliklerinin ortaya konulması ve yazıya geçirilmesi, o dil için önemlidir. İki dilli sözlükler; özellikle Türkçe-Sırpça Sırpça-Türkçe sözlükler, Türkizma çalışmalarında Türkologlar için ana kaynaklar olma niteliği taşımaktadır.

Sırbistan’da, günlük dil gereksinimlerini karşılamak üzere ve yabancı dil öğrenmek amacıyla 19. yüzyılda ilk iki dilli Sırpça sözlükler yayınlanmıştır. Bunlar arasında amatörce sözcük toplama hevesine kapılarak hazırlanan Türkçe-Sırpça ve Sırpça-Türkçe sözlükler de 19. yüzyılın sonuna doğru çıkmaya başlamıştır. Eski Yugoslavya’nın çeşitli şehirlerinde yayınlanan bu sözlüklerin dil hazinesi çok arkaik olup 20. asrın ikinci yarısından itibaren Türkçe alıntılar sözlükleri olarak anılmaya başlanmıştır (Teodosijević, 2017:503) 19. Asırda; Yereyemiya Obradović Karacić, İliya K. Ancelković, Đorđe M. Pulyevski, Luka K. Marinković, Aleksa Y. Popović Saraylija ve Petar Simonović’in sözlükleri bu alanda hazırlanmış olan sözlüklerdir (Teodosijević, 2015:1754-1756). Ayrıca Đorđe/Corce Popović’in “Turske i Druge Istocanske Reci u Našem Jeziku” adlı sözlüğü de bu dönemin sözlükleri içinde yer almaktadır.

Popović'in 1884 yılında Belgrad'da basılan ve 4988 madde başını ihtiva eden, Kiril alfabesi ile basılan Türkçe-Sırpça sözlüğü, 275 sayfadır. Araştırmacıların bugüne kadar pek dikkatini çekmeyen ya da özet bilgilerle değindikleri (Teodosijević, 2016:12) hatta Türkizma ile ilgili kimi kaynakçalarda yer vermedikleri Türkçe-Sırpça bir sözlük olan bu sözlüğün adı "Türkçe ve Diğer Doğu Dillerinden Bizim Dilimize Geçen Kelimeler: Büyük Sırpça Sözlük İçin Malzeme"dir (Турске и друге источанске речи у нашем језику Грађа за велики српски речник Ђорђе Поповић). Sözlük, Sırp Kraliyet Devlet Matbaası tarafından basılmıştır. Bu sözlük içindeki Türkizma kelimeler arasında Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçenler de yer almaktadır.

Popović'in sözlüğü hazırlama sebebi; Türklerin bölgeden gitmesi neticesinde Sırp halk kültüründe var olan Türkçe kelimelerin zamanla kaybolup yok olması endişesidir. Gelecek nesil Sırplar, bu halk şiirlerindeki kelimelerin ne anlama geldiğini anlayamayacaklardır. Popović'in sözlüğü, Sırp halk kültürü içinde yaşayan Türkçe kelimelerin ve bu vasıta ile Türk kültürünün Sırpça üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Đorđe Popović, 1832 yılında Bukovats'da doğmuş olup meşhur lengüist Đura Danicić'in kardeşidir. Viyana'da hukuk eğitimi almıştır. Edebiyatçı, gazeteci, bürokrat ve politikacıdır. Milletvekilliği de yapmıştır. Viyana, Budapeşte ve Prag'da çıkan dergilerde yazıları yayınlanmıştır. 1872 yılında Belgrad'a yerleşmiş, 1888-1889 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı'nda sekreterlik yapmış, sonrasında Milli Kütüphane'de uzman olarak çalışmıştır. İspanyolca, Fransızca, Rusça, Lehçe, Macarca ve Slovakçadan çeviriler yapmıştır. 1879'da Almanca-Sırpça, 1881'de Sırpça-Almanca sözlükleri yayınlamıştır. Popović, 1914 yılında Belgrad'da ölmüştür¹.

Popović'in hazırlamış olduğu sözlükte yeralan 4988 madde başından 87'si yer ve kişi adlarını içermektedir. "Ekler" başlığı altında toplanan bu bölüm, sözlüğün 270-275. sayfaları arasındaki son bölümünü oluşturmaktadır.

Özel adlar bilimi olarak adlandırılan "onomastik" özel adların kaynaklarını, şekil özelliklerini, anlamlarını ve anlam ilişkilerini inceler. Bu bilimin kişi adlarını konu alan koluna "antroponimi" (antroponymie), yer adlarını konu alan koluna ise "toponimi" (toponymie) adı verilir. Sosyal bilimlerin pek çok dalına hizmet eden onomastik bilimi, yer adlarının ve kişi adlarının tespiti yoluyla ait olduğu milletin sosyal ilişkileri, kültür tarihi ve hâkim olduğu coğrafyalardaki dil varlıklarını ortaya koyar.

¹Sırp Halk Tiyatro Ansiklopedisi, Enciklopedija Srpskog Narodnog Pozorišta, www.snp.org.rs/enciklopedija

Đorđe Popović'in sözlüğün ekler bölümünde ele alıp, incelediği kelimelerdeki onomastik verilerin ortaya konulmasıyla, Türkçe ve Sırpça arasındaki sosyal, tarihî ve kültürel ilişkiler, dil etkileşimleri, yönelimler ve değişimler tespit edilebilecektir.

2. ĐORĐE POPOVIĆ'İN TÜRKİZMALAR SÖZLÜĞÜNDE YER VE KİŞİ ADLARI²

Türkizmalar sözlüğü içinde 89 adet yer ve kişi adı bulunmaktadır. Kişi adları içinde soy ya da sülale adlarına da yer verilmiştir.

2.1. Yer Adları

Sözlükte 74 madde başı yer adı bulunmaktadır. Sıralama Sırp alfabesine göre yapılmıştır.

2.1.1. ALDINA REKA

Sırbistan Pirotski kazasında bir köy adı. Popović, *altın* kelimesinden geldiğini söylemektedir. (Altınnehir, Doğu Sırbistan'da Bulgaristan sınırındadır.)

2.1.2. ALDINAC

Sırbistan Knyajevački kazasında bir köy adı, *altın* kelimesinden gelmektedir. (Doğu Sırbistan'da Bulgaristan sınırındadır.)

2.1.3. BAŞINA

Sırbistan Smederevski kazasında bir köy; *baş/başa* kelimesinden gelmektedir. (Orta Sırbistan'dadır.)

2.1.4. BAŞIĆI

Sırbistan Ujički kazasında bir köy; *baş/başa* kelimesinden gelmektedir. (Batı Sırbistan'da Vişegrad'a yakın Užice.)

2.1.5. BAŞCELICI

Sırbistan Podrinski kazasında bir köy; Türkçe *bahçelik-bahçelerin bulunduğu yer*. (Batı Sırbistan'da Drina nehri üzerinde.)

2.1.6. BERBATOVO

Sırbistan Niški kazasında bir köy; Türkçe *berbat-bozulmuş, yıkılmış*. (Güneydoğu Sırbistan'da Niş'e yakın bir yer.)

2.1.7. BULINOVAC

Sırbistan Knyajevački kazasında bir köy; *bula* kelimesinden gelmektedir. Sırp Türk kadınlara bu şekilde hitap ederler. Türkçede *bula*, *yenge* anlamındadır³. (Güneydoğu Sırbistan'da Bulgaristan sınırına yakın.)

2.1.8. BUMBUREK

² Popović; Sırpçaya Türkçe aracılığıyla geçen bazı Arapça ve Farsça kelimelerin kaynağını da Türkçe olarak göstermiştir. Çalışmada bu açıklama esas alınmıştır. Örneğin *bahçe*, *berbat* vb.

³ *Bula*: Abla, hizmetçiye göre evin hanımı. Ağızlarda da kullanılmaktadır.

Sırbistan Toplički kazasında bir köy; Arapça *mubarek-saygın-namuslu* kelimesinden gelmektedir. (Kosova sınırında, Güney Sırbistan'dadır.)

2.1.9.BURMALI

Sıfat, Türkçe kelime⁴.

2.1.10.GEDIG-DŽAMIJA⁵

Vranye'de. *yedik-çediük* (bir dükkanın alet edavatı)⁶. (Sırbistan'ın güneyinde Kosova ve Makedonya'ya yakın.)

2.1.11.DEGRMEN

Sırbistan Toplički kazasında bir köy. Türkçe *değirmenden* gelmektedir. (Kosova sınırında, Güney Sırbistan'dadır.)

2.1.12.DERVEN

Sırbistan Knyajevački kazasında bir köy, *Derventa-Derbent* (Güneydoğu Sırbistan'da Bulgaristan sınırına yakın.)

2.1.13.DURUK

Niş, Vinik'te bir hendek, çukur. Türkçe *durmaktan*.

2.1.14. DUŠMANIĆ

Sırbistan Pojarevački kazasında bir köy. *Düşman* kelimesinden gelmektedir. (Doğu Sırbistan'da Romanya sınırına yakın.)

2.1.15.DUŠMIŠ

Niş bölgesinde Türk karaula⁷, Türkçe *düşmekten, düşmüş*.

2.1.16.ERDEČ

Sırbistan Kragujevački kazasında bir köy, Türkçe *ardıçtan*. (Orta Sırbistan'da.)

2.1.17.ZAKRTOŽITI

Krndiya, eşyaların dağınık olması Türkçe *kırıntı* kelimesinden.

2.1.18.IKSANIJA

Niş'te bir mahalle, Arapça *ihsan-hediye*.

2.1.19.ISLAHANA

Dişil, bir çeşit lise, Arapça-Türkçe *ıslahhaneden*, (ıslah-düzeltilme)

2.1.20.JAGLI TEKIJA⁸

Niş'te bir tekke. Türkçe *yağlı, çok yağlı* anlamına gelmekte ama bu kelime herhâlde *yalı* kelimesinden gelmekte⁹.

⁴ Yer adı belirtilmemekle birlikte, Niş şehrinde bulunan Bali Bey Camii'nin adı Burmalı olarak da bilinmektedir.

⁵ Gedik Cami

⁶ Gedik: Eksik, noksan, ihtiyaç.

⁷ Karavul, karakol.

⁸ Yağlı Tekke

⁹ Bu tekke nehir civarında olduğu için yazar, *yalı* kelimesinden geldiğini düşünmüş.

2.1.21.JAGLIČIJE

Sırbistan Niški kazasında bir köy. Adı, belki Türkçe *yağlık-mendil* kelimesinden gelmekte.

2.1.22.JALDINA REKA

bk. Aldina reka

2.1.23.JOVUZ

Sırbistan Podrinski kazasında bir yer. İsim herhâlde Türkçe *yauz*dan gelmekte. *Yauz*; iyi, acımasız anlamlarıdır. (Batı Sırbistan'da Drina nehri üzerinde.)

2.1.24.KAVADAR

Sırbistan Yagodinski kazasında bir köy. Türkçe *kabadar, arkadaş*. (Batı Sırbistan'da, Yagodina.)

2.1.25.KADIDŽIK-HATUM:

Sırbistan Niški kazasında bir vakıf. Türkçe *kadıcık+hatun*, kadıcık¹⁰:küçük hanım, hatun: hanım.

2.1.26.KONDŽELJ

Sırbistan Toplički kazasında bir köy. İsmi herhâlde Farsça *gonçeden* gelmekte (Kosova sınırında, Güney Sırbistan'dadır.)

2.1.27.KRTOG

Eril. bk. *zadržiti/krndiya*.

2.1.28.LALINAC

Sırbistan Niški kazasında bir köy. *Lala* kelimesinden gelmektedir. (Niş'e yaklaşık 10 km.)

2.1.29.LALINOVAC

Sırbistan Toplički kazasında bir köy. *Lala* kelimesinden gelmektedir. (Kosova sınırında, Güney Sırbistan'dadır.)

2.1.30.LALINCI

Sırbistan Knyajevački (Bulgaristan sınırında), Vranyski (Kosova-Makedonya sınırında) ve Rudnički (Orta Sırbistan'da) kazasında bir köy. *Lala* kelimesinden gelmektedir.

2.1.31.LUTVIJA

Sırbistan Niški kazasında bir köy. *Lutvu*¹¹, dan gelmektedir.

2.1.32. MEVLAHANA

Dişil, Arapça-Türkçe *mevla-hane*, dönen dervişlerin evi.

2.1.33.MERČEZ

¹⁰ kadıncık>kadıcık

¹¹ Lûtfi

Sırbistan Toplički kazasında bir köy. Arapça *mercezden*. (Kosova sınırında, Güney Sırbistan'dadır.)

2.1.34.MESDŽID

Eril, küçük cami, Arapça kelime.

2.1.35.METIJA

Niş'te bir mahalle. Arapça *methiye, övülen*.

2.1.36.MEHANJE

Sırbistan Toplički kazasında bir köy. *Mehana*¹² kelimesinden gelmektedir¹³. (Kosova sınırında, Güney Sırbistan'dadır.)

2.1.37.MILAĆ

Eril, *milyak* kelimesinden (mülk).

2.1.38.MIRANOVAC

Sırbistan Pirotski kazasında bir köy. Miriyevo; Farsça *miri+ova*, devlet malı. (Doğu Sırbistan'da Bulgaristan sınırındadır.)

2.1.39.MIRA ČIVLAK

Sırbistan Niški kazasında bir köy. Farsça *miri* (devlet, devlet mülkü) + Türkçe *çifluk* (mülk) kelimelerinden gelmiştir.

2.1.40.MIRIMALSKA BAŠTA¹⁴

Belgrad'da. Farsça *miri* (devlet) + Arapça *mal* (mal, servet) kelimelerinden gelmiştir.

2.1.41.MIRIHOVAČKA KARULA

Sırbistan Niški kazasında bir karaula. Bk. Miriyevo.

2.1.42.MORALIJA

Niş'te bir nöbetçi kulübesi. Türkçe *Moralu, Yunanî*

2.1.43.MURATOVAC

Sırbistan Šabački kazasında bir köy. *Murat* kelimesinden gelmiştir. (Batı Sırbistan'da Šabac şehri)

2.1.44.MUSELINI

Sırbistan Šabački kazasında bir köy. *Muselim* kelimesinden gelmiştir. (Batı Sırbistan'da Šabac şehri)

2.1.45.NAMAZDAH

Eril, namaz kılınan yer, Türkçe kelime.

2.1.46.NISPETIJA

Niş'te bir karaula. Arapça *nispetten* karşı, doğru.

2.1.47.NOMANICA

¹² meyhane

¹³ Kelimenin Sırpçada "han" anlamı da bulunmaktadır.

¹⁴ mirimal bahçesi

Sırbistan Niški kazasında bir köy. İsmi belki Arapça *numandan* gelmekte.
(Güney Sırbistan'da.)

2.1.48.OKLUKANA

Dişil. Otluk için kullanılan tavan, bölüm. Türkçe *otluk+hane*.

2.1.49.OTLUKANA

Smederevski kazasında devlet malı. Bk. oklukana (Orta Sırbistan'da)

2.1.50.PAJAZITOVO

Sırbistan Kragujevački kazasında bir köy. *Bayazıt* kelimesinden gelmektedir. (Orta Sırbistan'da.)

2.1.51.RUŽDIJA

Dişil. Bir çeşit lise¹⁵, Türkçe *rujdi*.

2.1.52.SAJHOŠ

Drina'da bir ada. *Sarhoş* kelimesinden gelmektedir.

2.1.53.SAMAJILI

Sırbistan Čačanski kazasında bir köy. Adı, belki *İsmail* kelimesinden gelir.
(Orta Sırbistan'da Čačak.)

2.1.54.SARHOŠ

Drina'da bir ada. Türkçe *sarhoş*tan. (Farsça ser + Arapça hoş)

2.1.55.TABAKOVAC

Sırbistan Krayinski kazasında bir köy. *Tabak*¹⁶ kelimesinden gelmektedir. (Doğu Sırbistan'da Bulgaristan sınırında.)

2.1.56.TABANOVAC

Sırbistan Pojarevački kazasında bir köy. *Taban* kelimesinden gelmektedir.
(Doğu Sırbistan'da)

2.1.57.TABANOVIĆ

Sırbistan Valjevski (Mionica bölgesi, Batı Sırbistan'da) ve Şabački kazasında bir köy (Batı Sırbistan'da Šabac). *Taban* kelimesinden gelmektedir.

2.1.58.TABANOVIĆI

Sırbistan Ujički kazasında bir köy. *Taban* kelimesinden gelmektedir. (Batı Sırbistan'da Užice.)

2.1.59.TAKTALIJA

Niş'te bir cami. Türkçe *tahtalu* kelimesinden gelmektedir.

2.1.60.TAŠIJANICA

Niş'te bir karaula, *taş* kelimesinden gelmektedir.

2.1.61.TEVERIĆ

¹⁵ rüştiye

¹⁶ debbağ

Sırbistan Kragujevački kazasında bir köy. *Teferiç* kelimesinden gelmektedir (Orta Sırbistan'da.)

2.1.62.TERSANA

Sırbistan Yagodinski kazasında bir devlet malı. Türkçe *tersshane*¹⁷ kelimesinden. (Batı Sırbistan'da, Yagodina.)

2.1.63.TURICA

Sırbistan Čačanski kazasında bir köy. *Tura*¹⁸ kelimesinden gelmektedir. (Orta Sırbistan'da Čačak.)

2.1.64.UČKULAK

Sırbistan Niški kazasında bir karaula. Türkçe *üç+kulak*.

2.1.65.ČIBUKOVAC

Sırbistan Čačanski kazasında bir köy. *Čibuk; sigara çubuğu, dal parçası*. (Orta Sırbistan'da Čačak)

2.1.66.ČIBUTKOVICA

Sırbistan Belgrat kazasında bir köy. *Čibuk* kelimesinden gelmektedir.

2.1.67.ČIVLIK

čitluk, çiftluk kelimesinden gelmektedir.

2.1.68.ČIFLIK

čitluk, çiftluk kelimesinden gelmektedir.

2.1.69.ČUKUROVAC

Sırbistan Aleksinački kazasında bir köy, *čukur* kelimesinden. (Güneydoğu Sırbistan'da Aleksinac).

2.1.70.DŽANJEVO

Sırbistan Krayinski kazasında bir köy, *can* kelimesinden gelmektedir. (Doğu Sırbistanda Romanya Bulgaristan sınırında.) Maksimoviç Hoca, 1855 yılında *Sedmica* gazetesinde bu köyün ismi bir zamanda Dušanovac olduğunu, Türkler gelince ismini Canyevo'ya değiştirdiğini ispatlamaya çalıştı¹⁹.

2.1.71.DŽEPNICE

Sırbistan Toplički kazasında bir köy. *Cep* kelimesinden gelmektedir. (Kosova sınırında, Güney Sırbistan'dadır.)

2.1.72.DŽUVAR

Vranye'de bir han. Arapça *civardan* (Sırbistan'da, Kosova Makedonya sınırına yakın.)

2.1.73.ŠAMA LUKA

Sırbistan Toplički kazasında bir köy. *Šam* kelimesinden gelmektedir. (Kosova sınırında, Güney Sırbistan'dadır.)

¹⁷ iki h ile yazılmıştır.

¹⁸ tuğra

¹⁹ Popović, Sırpça duşa kelimesinin can anlamına geldiğini, bilgi olarak verir.

2.1.74.ŞİTAJI

Sırbistan Niški kazasında bir karaula. Arapça *şita-kış* kelimesinden gelmektedir.

2.2. Kişi Adları:

Sözlükte 15 madde başı kişi adı bulunmaktadır.

2.2.1.AMETOVIĆ

Soyadı. Erkek adı, Arapça *Ahmed*'den, övülen

2.2.2.VEĆILARČE

Eril, Arapça *vekul harcu*²⁰, parayı harcama hakkı olan, evin reisi.

2.2.3.DUGMEDŽIJA

Eril, balı döken adam, Türkçe *dökmeciden*, (Türkçe dökmek).

2.2.4.DURMIŠ

Erkek adı, Türkçe *durmaktan* gelmektedir.

2.2.5.DUŠMANIĆ

Soyadı, *düşman* kelimesinden gelmektedir.

2.2.6.JAŠAR

Türk erkek adı²¹. Sırp Jivko adıyla aynı anlama gelmekte.

2.2.7.LUTVIJA

Türkçede *Lutvu* genellikle kadın ismidir. Sırpçada Darinka, Darosava gibi²².

2.2.8.NAZIK

Sıfat nazik, kibar anlamını taşıyan. Türkçe *nazik* (Farsça naz).

2.2.9.NAZLANDISAVATI, NAZLANDISATI

fiil. Türkçe *nazlanmaktan*

2.2.10.OTAVA

Dişil. Türkçe *ot, otu*. (Türkçe tam karşılığı yoncadır)

2.2.11.OTFIKARITI

bk. Fikariti

2.2.12.POFIKARITI

fiil (Bosna'da) bk. Fikariti.

2.2.13.FIKARITI

fiil. Arapça *zıl-fukar*, Ali'nin kılıcı. (Fukar kelimesi Arapça'da omurga anlamına gelir.)

2.2.14.ČANARIKA

Can eriği.

2.2.15.DŽERIMA

Dişil. Vergi, ceza, Arapça *cerune*²³den.

²⁰ vekilharc

²¹ Yaşar

²² Sırpçada kadın adları olan Darinka ve Darosava, Lutvija/Lûtfiye adıyla aynı anlamdadır.

3. SONUÇ

1521 yılı Belgrad'ın fethidir. Bu tarihten önce başlayan Balkan fetihleri ve devamında Belgrad'ın alınması neticesinde Sırp, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Bu dönem süresince Türkçeden alınan ve Türkizma olarak adlandırılan kelimeler, Sırpçada kullanıldı ve Sırp tarafından hazırlanan iki dilli sözlüklerde yer aldı. Türklerin bölgeden hem nüfus hem de siyasi güç olarak çekilmiş olmasına rağmen, 19. yüzyılda yazılmış Türkçe-Sırpça Sırpça-Türkçe yedi sözlüğün varlığını bilmekteyiz. Đorđe/Corce Popović'in sözlüğü de bu sözlüklerden biridir.

Popović'in, 275 sayfadan oluşan ve Belgrad'da 1884 yılında basılan sözlüğü 4988 madde başını ihtiva etmektedir. Türkizma kelimeler arasında Türkçe kelimelerin yanısıra Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçen kelimeler de yer almaktadır. Türkçe vasıtasıyla geçen; "*namazdah, tersana, sarhoš, ruždija*" gibi bazı alıntı kelimeler de Türkçe olarak verilmiştir. Türklerin bölgeden gitmesi ve Türkçenin artık kullanılmayacak olması nedeniyle, Sırp halk kültüründe var olan Türkçe kelimeler zamanla kaybolacak, anlamları unutulup gidecektir. Sırp, halk şiiirlerindeki Türkçe kelimelerin ne anlama geldiğini anlayamayacaktır. Popović'in sözlüğü, Sırp halk kültürü içinde yaşayan Türkçe kelimelerin ve bu vasıta ile Türk kültürünün Sırpça üzerindeki etkisini göstermesi açısından da önemlidir.

Đorđe/Corce Popović, "Ekler" başlığı altında 87 kelimeyi madde başı yapmış ve incelemiştir. Bu bölüm, 270-275. sayfalar arasında, sözlüğün son bölümünü oluşturmaktadır. 87 madde içerisinde; 74 yer adı, 15 kişi adı incelenmiştir. Bunlardan iki madde başı (Dušmanić ve Lutvija) yer adı ve kişi adı olarak her iki tasnife de dâhil edilmiştir. Otfikariti, Pofikariti, Fikariti- Sajhoš, Sarhoš- Oklukana, Otlukana-Čıvlık, Čıvlık gibi anlamları aynı olan ağız farklılıklarının görüldüğü kelimeler de ayrı madde başı yapılmıştır.

Kelimeler incelenirken; bazı kelimelerde eril-dişil olarak cinsiyet verilmiş, kelimelerin anlamı ve açıklaması yapılmış, kelimenin hangi dilden geçtiği hakkında bilgi verilmiştir. Ancak Arapça, Farsça bazı kelimelerin kökeni Türkçe olarak gösterilmiştir. Kişi adlarında; akrabalık, soy, meslek, kişilik ve psikolojik özellik, dış görünüş ve tabiat gibi özellikleri, yer adlarında da; renk, tabiat, mevki, dış görünüş, aile, sosyal hayat, din, özel ad ve padişah adı, okul adı, meslek ve mevsim özellikleri görülmektedir.

Đorđe Popović; sözlüğün "*Ekler*" bölümünde ele alıp, incelediği kelimelerdeki onomastik verileri ortaya koyarak Türkçe ve Sırpça arasındaki sosyal, tarihî ve kültürel ilişkileri, dil etkileşimlerini belgelemiştir. Bu sözlük, Türkizma çalışmaları içinde değerlendirilmesi gereken önemli sözlüklerden biridir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları:439, Ankara, 1995.
- Baskakov, Nikolay Aleksandroviç, *Türk Kökenli Rus Soyadları*, Çev.Samir Kazımoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları:684, Ankara, 1997.
- Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 20.10.2018).
- Derleme Sözlüğü, www.tdk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 20.10.2018).
- Filan, Kerima, “Boşnakçada Türkçe Kelimeler-Fiiller Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 29-39, 2006.
- Jesenković, Amina Šiljak, “Dil ve Kültür İlişkilerinin Işığı Altında Türkçenin Boşnakçaya Etkileri” *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul, 2002.
- Karaağaç, Günay, “Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler”, *Türk Dili*, Sayı:552, 499-511, Aralık 1997.
- Karaağaç, Günay, *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- Kırbaç, Selçuk, “Türk Dilinin Boşnakça İle İlişkileri ve Abdulah Škaljić. *The Journal of Academic Social Science*, Volume 6 Issue 4, 895-911, 2013.
- Marinković, Marinka. (2012). Sırp Kültüründe Osmanlı Damgası. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi Balkan Özel sayısı II*, 44-56.
- Sırp Halk Tiyatro Ansiklopedisi, Енциклопедија српског народног позоришта, www.snp.org.rs/enciklopedija. (Erişim Tarihi: 20.10.2018).
- Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku*, Sarajevo: Svjetlost Izdavačko Preduzeće, 1966.
- Tarama Sözlüğü, www.tdk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 20.10.2018).
- Teodosijević, Mirjana, Turkish-Serbian and Serbian-Turkish Lexicographical Works. *International Journal of Languages Education and Teaching*, ISSN:2198-4999, 1753-1760, 2015.
- Teodosijević, Mirjana, Türkçe Alıntılar, Kültür Mirasımızın Dil Hazinesi. *Miras-Sırbistanda Yaşayan Türk Kültürü Unsurları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:1199, 9-25, 2016.
- Teodosijević, Mirjana, Türkçe-Sırpça Sözlük: Orijinali ve İntihali. *SÖZMER III. Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 501-511, 2017.
- Xhanari, Lindita Latifi, “Balkanlardaki Türkçe Sözcükleri: Bir Gerçek ve Tarihsel Dil Olgusu Olarak” *Balkanlarda Barış ve Türkiye Sempozyumu*, İstanbul Ticaret Odası. 2014.
- Xhanari, Lindita Latifi, *Balkan Dillerindeki Ortak Türkizmalar Sözlüğü*, Denizli:Pamukkale Üniversitesi Yayınları 30, 2015.

ТУРСКЕ

И

ДРУГЕ ИСТОЧАНСКЕ РЕЧИ

У НАШЕМ ЈЕЗИКУ

ГРАЂА ЗА ВЕЛИКИ СРПСКИ РЕЧНИК

ОД

ЂОРЂА ЈОПОВИЋА

Отштампано из 59 Гласника Српског Ученог Друштва

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У СРПСКОЈ-КРАЉЕВСКОЈ ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1884

